

Pogled na ugled sodstva

Pred kratkim me je nek slovenski kolega vprašal, ali v tujini sodstvo in sodnike bolj spoštujejo kot pri nas doma. Prvi odgovor bi seveda bil, da, temu je tako; a pri natančnejšem razbiranju teh tujih resničnosti se pokaže, kako zelo specifični dejavniki, o katerih je v Sloveniji le redko govora, vplivajo na to, da v tujini drugače gledajo na sodstvo in drugače razumejo njegovo vlogo kot pri nas doma.

1. O ugledu

V diskusijah o ugledu sodnikov in sodstva pravzaprav gre za to, kako določena javnost sprejema oziroma kako doživlja sodstvo oziroma posamezne predstavnike sodstva. V tem kontekstu javnost oziroma publika ni le stranka, ki se pojavlja pred sodiščem, pa naj gre za postopek države proti nekem posamezniku v kazenskem postopku ali pa popolnoma zasebni spor, pač pa sem sodijo tudi tisti, ki berejo sodnikovo odločitev. Najprej gre za sodišča višje stopnje, ki utegnejo o zadevi še enkrat odločiti in lahko zavrnejo odločitev sodišča na nižji stopnji; zelo pomembni so predstavniki oblasti, ki so dolžni sodbe izvršiti (policija, zapor, in druge službe izvršne oblasti), in navsezadnje gre tudi za kritike, ki lahko s sodbo polemizirajo. Ko sodnik napiše in sporoči svojo odločitev, ne nagovori le strank v postopku, temveč celo paletu posameznikov oziroma skupin.

V prispevku želim pokazati, da je ugled sodnika in sodstva pri zelo različnih skupinah ali posameznikih odvisen tako od samega sodnika kot tudi od javnosti, s katero sodnik komunicira. V tem kontekstu se omejujem predvsem na vlogo izvršilne oblasti, medijev in nas samih, pravnikov. Velja poudariti, da razen sodnikov tudi različne vrste javnosti lahko prispevajo ali zmanjšujejo ugled konkretnega sodnika in sodstva nasploh; oboji, sodniki, sodstvo in različne javnosti pa lahko prispevajo k udejanjanju pravne države.

2. Kaj lahko naredi sodstvo zase

Če vprašate kateregakoli sodnika, kaj pri odločanju vpliva nanj, bo rekel, da se kot objektivni, nepristranski profesionalci omejuje le na dejansko stanje in pravni spor, katerega sta mu predstavili stranki. A številne raziskave (npr. Toma Ginsburg z Univerze v Chicagu, Nuna Garoupa z Univerze Illinois, Jeffrey Segala iz univerze Stony Brooks, Simona Sheetreta z univerze College London) kažejo na to, da je odločanje sodnika odvisno tudi od drugih dejavnikov, pa naj bo to sodnikovo politično prepričanje, kraj njegove poklicne socializacije in specializacije, njegov spol, in ne nazadnje tudi njegove osebne izkušnje. Sodnik prav tako ne more ostati ravnodušen, če o nekem primeru na veliko pišejo v časopisih.⁽¹⁾ Prav zaradi te večplastnosti sodnikov kot posameznikov pravni sistemi zagotavljajo, da v nekem primeru odloča več sodnikov oziroma, da ima stranka vedno možnost pritožbe. Vsak dober sodnik bo torej gotovo razmišljal o tem, kako naj odloči, da bo njegova odločitev zagotovo obveljala, torej da je ne bo višje ali kako drugo sodišče spremenilo ali celo zavrnilo. Gre za to, da pomeni odločitev višjega sodišča, ki spremeni ali zavrne odločitev nižjega, direktno kritiko sodnika, ki je odločil na prvi stopnji. Še več – višji sodnik kot učitelj v šoli okara nižjega sodnika in ga pouči, kaj je pri razlogovanju naredil narobe. Tako se v Angliji redno preverja 'odpornost' sodb nižjih sodišč do pritožb; sodniki, katerih sodbe so redno oziroma pogosto zavrnjene, pač ne veljajo za dobre sodnike; zgodi se tudi to, da jim celo dodelijo mentorja, v posamičnih primerih pa se zoper njih sproži tudi disciplinski postopek. Taki sodniki tako ne uživajo visokega ugleda med svojimi kolegi.

Kaj lahko torej sodniki sami storijo za svoj ugled?

Najprej morajo sprejeti odgovornost za svojo odločitev. Vsak sodnik pozna tipične tehnike, s katerimi se lahko odločanju izogne, ko npr. izgovor, da gre za 'nepravno' oziroma 'politično' vprašanje; ali za to, da primer še ni primeren za odločanje in podobno. Ti izgovori so lahko velikokrat umestni; a če jih sodniki uporabijo tako, da si sodišča med sabo podajajo primer, to jasno kaže, da preprosto niso sposobni ali pripravljeni prevzeti odgovornosti, ki jo sodniška funkcija narekuje. Še več, s tem, ko se izognejo odločanju, nikakor ne prispevajo k ugledu svoje institucije. Proceduralne tehnike, s katerimi se sodišče izogiba odločanju, razkrivajo šibkost posameznih sodnikov, institucije sodstva in potencialno celotnega pravnega sistema. Kot pravita Ginsburg in Garoupa, lahko le tiste odločitve, ki gredo v samo srž primera (torej "merits") in o njej odločajo ne glede na politične posledice, prispevajo k višanju ugleda institucije.

Drugič, sodniki morajo svojo sodbo utemeljiti. To pomeni, da mora sodba biti prepričljiva tako za višje sodišče kot pravnike, ki jo bodo brali. Pregovor, da je toliko mnenj kot je pravnikov, do neke mere drži, vendar je bistvo tehtne odločitve v tem, da lahko (ne glede na zaključek) vsaj v argumentaciji in postopku prepriča vsakega pravnika. Posebej pri politično pomembnih primerih si je potrebno prizadevati za tako prepričljivost, drugače je mogoče sodišče obtožiti, da je v službi določene politične opcije in da legitimira politične bitke. Takšna (ne)prepričljivost se navsezadnje kaže ne le v številu ločenih mnenj, temveč predvsem v tem, koliko se o ločenih mnenjih razpravlja. Sodniki imajo torej tudi do sokolegov odgovornost, da njihovih mnenj ne ignorirajo, ampak da tehtno premislijo ali ločeno mnenje morda opozarja na kakšno pomembno vprašanje, ki bi ga veljalo upoštevati.

3. Kaj lahko druge veje oblasti naredijo za ugled sodstva

Čeprav odgovornost za ohranjanje ugleda sodstva leži predvsem na sodstvu samem, je pomembno poudariti, da je ugled katerekoli institucije odvisen tudi od tistih, ki to institucijo omogočajo in tistih, ki njene odločitve izvršujejo – v našem primeru gre za izvršilno oblast. Ko je Vrhovno sodišče ZDA leta 1832 odločilo o dostopu Američanov do ozemlja Indijancev, je takratni predsednik ZDA, Andrew Jackson, izjavil: "John Marshall (takratni predsednik Vrhovnega sodišča) has made his decision; now let him enforce it!" S to izjavo se je predsednik Jackson kot najvišji član izvršilne oblasti posmehoval sodni veji oblasti, saj je bila izvršitev njene odločitve odvisna prav od samega predsednika Jacksona. Ker se predsednik z odločitvijo ni strinjal in je tudi ni izvršil, se to izjavo še danes navaja kot dokaz, da je sodstvo v praksi najšibkejša veja oblasti in da je njegova učinkovitost odvisna od tega, ali bo odgovorna veja oblasti sodbo tudi izvršila.

V pravni državi se tako izvrševanje sodb jemlje kot samoumevno, vendar se postavlja vprašanje, ali taka samoumevnost zagotavlja dobro pravno državo. Če so sodbe, ne glede na njihovo kvaliteto, vedno izvršene, potem sodišče ni več najšibkejša veja oblasti. Medtem ko vladi volivci na volitvah lahko odvzamejo legitimnost in s svojim glasom izvolijo nove ljudi, pri sodnikih ni tako. Sodniki imajo trajni mandat, kar jim – ob rednem in brezpogojnem izvrševanju njihovih sodb – zagotavlja absolutno moč, moč, ki jo je mogoče zlorabiti. Vplivni pravnik Simon Sheetret pravi, da morajo biti meje sodniške funkcije vedno znova dogovorjene med vsemi tremi vejami oblasti. Delno je torej vloga sodnika definirana s strani sodnika samega, vendar pa še toliko bolj s strani tistih, ki se odločijo njegovo sodbo izvršiti oziroma tistih, ki dajo sodišču pristojnost odločati. To pa zahteva tako izvršilno in zakonodajno oblast, ki sami razmišljata in skrbita za varovanje pravne države in sodnikom ne omogočata, da si pridobijo neomejeno moč. Tudi izvršilna in zakonodajna oblast – predsednik vlade, ministrstva, policija, zapor, ter parlament in njegovi člani – morajo od sodnikov zahtevati, da so njihove odločitve prepričljive in odgovorne.

4. Kaj lahko mediji in drugi naredijo za ugled sodstva

Ko me doma vprašajo o ugledu sodstva, kolegi kot problem predvsem navajajo, da se pri nas o sodnikih razpravlja, da se o sodbah polemizira in izraža dvom o njihovi prepričljivosti, da ljudje sodnikom več slepo ne zaupajo in da njihovih odločitev ne sprejemajo kot samoumevne. Vendar pa prav diskusija, dvom, skepsa o argumentaciji, obrazložitvi, o mejah funkcije sodišča vodita h boljšemu sodstvu, k boljšim odločitvam. Če izvršilna oblast slepo izvršuje sodbe, potem je pomembno, da se oglasi tako mediji kot pravniki. Tako so v Angliji, kjer imata izvršilna in zakonodajna oblast vso moč, in kjer so odločitve sodišča velikokrat ne-implementirane, prav mediji tisti, ki skrbijo za to, da se o sodnih odločitvah razpravlja, da se ugotavlja njihove pomanjkljivosti in da se prepriča izvršilno oblast, da takim odločitvam sledi.

Razprava, ki trenutno preveva slovenski javni prostor, torej ne kaže na izprijenost medijev in nekaterih kritičnih pravnikov; taka razprava in analiza sodnih odločitev sta nujni, da prebudita kritični prostor in da opozorita sodnike na to, da so za svojo funkcijo v družbi odgovorni predvsem sami. Današnja situacija prebuja v nas nekaj, kar je že dolgo časa manjkalo – namreč prepričanje, da lahko vsi prispevamo k temu, da od naših sodišč in sodnikov zahtevamo dobro in utemeljeno odločanje. Ne nazadnje je sodstvo in sodniki le odraz naše države. Mogoče je prav, da razumemo in sprejmemo ta dialog kot začetek skupnega projekta pravne države, pri katerem vsak državljan posebej – pa naj bo to sodnik, policist ali zapornik, član parlamenta, akademik, pravnik ali novinar, prispeva k ugledu naše 'pravne države'.

Pripravila: dr. Veronika Fikfak, docentka na Univerzi v Cambridgu, Angliji. O sodnikih in njihovem ugledu trenutno piše monografijo za Cambridge University Press.